

Milan Mihajlović³

Vladimir Ilić⁴

Dejan Jeremić⁵

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO U USLOVIMA SAVREMENE EKONOMIJE

Pregledni rad

UDK: 005.35

Rezime

Socijalno preduzetništvo predstavlja važan faktor u identifikovanju i rešavanju pitanja od socijalnog značaja. U uslovima savremene ekonomije, prezentuje se kao socijalni inicijator odnosno kreator socijalne inovacije. Socijalno preduzetništvo modernizuje sledeće društvene grane: životnu sredinu, socijalnu zaštitu, zdravlje, obrazovanje i razvoj preduzetništva. Neprekidna implementacija postojećih sistema i njihova dopuna novim rešenjima sprovodi se uspostavljanjem i razvojem socijalnog preduzetništva, a u cilju stvaranja održive pozicije za kreiranje socijalnih vrednosti. Socijalna i profesionalna implementacija zaposlenih u preduzeću i dovođenje zaposlenih u položaj koji je štetan za njih, predstavlja jednu od osnovnih karakteristika kreiranih socijalnih vrednosti.

Ključne reči: socijalno preduzetništvo, socijalna udruženja, inovativne tehnologije i održivost poslovanja.

Uvod

Pojam socijalnog preduzetništva pojavljuje se krajem XVIII i početkom XIX veka u vreme razvoja kapitalističkog društva. Okolnosti koje su prethodile tome su nehumani uslovi za život i rad, sve veći broj siromašnog stanovništva i potrebe grupa i

³ dr Milan Mihajlović, docent, Univerzitet odbrane, Vojna akademija, Veljka Lukića Kurjaka 33, Beograd, Srbija, email: milan.mih83@gmail.com

⁴ dr Vladimir Ilić, vanredni profesor, Visoka škola socijalnog rada, Terazije 34, Beograd, Srbija, email: kontakt@asp.edu.rs

⁵ dr Dejan Jeremić, vanredni profesor, Sequester Employment, Đušina 9, Beograd, Srbija, e-mail: office@sequesteremployment.com

pojedinaца za opstanak na ekonomskom tržištu(Belas et al., 2017). Od strane raznih grupa i pojedinaca pokretane su inicijative za smanjenje broja siromašnog stanovništva i za smanjenje ili eliminisanje posledica koje dovode do toga. Primeri za to se mogu naći u Italiji i Francuskoj, u kojima su inicijative preduzimane od strane grupa ili pojedinaca iz radničke klase. Kako je u navedenim zemljama proces industrijalizacije bio usporen, inicijative su se najviše odnosile na izgradnju novih državnih bolnica, namenjenih pre svega siromašnom stanovništvu(Guzman et al., 2019). Pored izgradnje bolnica, inicijative su obuhvatale i druge aktivnosti koje nisu obuhvaćene tadašnjom socijalnom politikom. Početkom XIX veka u Velikoj Britaniji su počele da se osnivaju prve funkcionalne zadruge za preduzimanje inicijativa od socijalnog značaja. Funkcionalne zadruge se smatraju oblikom socijalnog preduzetništva.

Krajem XX veka, kako u razvijenim zemljama tako i zemljama u razvoju, socijalna preduzeća se definišu kao neprofitne organizacije osnovane sa ciljem ostvarenja socijalnih i javnih ciljeva(Avakumović i dr., 2021). Na taj način, svako socijalno preduzeće se posmatra i na lokalnom nivou, osnovano sa ciljem da pruži pomoć lokalnom stanovništvu u rešavanju socijalnih problema. Socijalna preduzeća imaju višestruku funkciju u obezbeđivanju uslova zapošljavanja lica sa potrebom za posebnom podrškom u radu, pružajući im na taj način socijalnu zaštitu i prilagođene uslove rada njihovim sposobnostima. Na ovaj način socijalna preduzeća smanjuju javne rashode državnog sistema.

Na osnovu analize dosadašnje dostupne literature(Miralles et al., 2016), pojmovi socijalnog preduzeća, socijalnog preduzetništva i socijalnog preduzetnika razmatrani su i kao jedan pojam i kao odvojene celine.

U nekadašnjoj SFR Jugoslavije, ekonomija se razlikovala u odnosu na druge socijalističke zemlje u Evropi. Ekonomija je bila zasnovana na principu komandne linije. Međutim, to nije doprinelo da novoosnovana socijalistička preduzeća u tom period nemaju slobodu izlaska na tržište i slobodu da samostalno upravljaju preduzećem bez intervencije države. Fern´andez Guadaño, (2015)

ističe da sva socijalna preduzeća na teritoriji SFR Jugoslavije imaju neograničenu mogućnost da slobodno posluju na tržištu i upravljaju preduzećem. U Republici Srbiji koncept socijalne ekonomije počiva na ekonomiji nekadašnje SFR Jugoslavije. Oblik kolektivnog vlasništva nad imovinom preduzeća bio je definisan kao društveno vlasništvo u kojem su zaposleni imali samostalnost u procesu odlučivanja za poslovne aktivnosti, pravo izbora upravnog odbora i mogućnost da učestvuju u raspodeli profita. U socijalističkim preduzećima stanje je bilo drugačije, nisu imali efikasnu organizacionu strukturu, visoku produktivnost i značajna investiranja u inovacione tehnologije, što je dovelo do nastanka velikih gubitaka. Da bi se u ovakvim uslovima održala socijalna ekonomija, neophodno je bilo ograničiti njeno delovanje, smanjiti njene procesne aktivnosti i zaštititi je od rizika nestabilnog tržišta.

Razvoj socijalnog preduzetništva

U većini zemalja Evrope je krajem XIX veka bila zastupljena visoka stopa nezaposlenosti što je dovelo do krize u pogledu upravljanja javnim finansijama. Državni organi pojedinih zemalja Evrope ukinuli su socijalna davanja nezaposlenom stanovništvu i na taj način distancirali se od pasivne politike tržišta rada. Svoje težište rada usmerili su prema aktivnoj politici tržišta rada, tako što su nezaposleno stanovništvo stimulisali, putem raznih vidova podrške u vidu profesionalne obuke, subvencionisanja pojedinih radnih mesta stvaranjem uslova da se zaposli i na taj način osigura svoju egzistenciju. U okviru aktivne politike tržišta rada postoje i drugi vidovi podrške nezaposlenom stanovništvu, izgrađeni i formirani između socijalne politike i politike nezaposlenosti (Terjesen et al., 2016). S jedne strane, oni zadovoljavaju socijalne potrebe stanovništva, dok s druge strane zapošljavaju trenutno nezaposleno stanovništvo, obezbeđivanjem novih radnih mesta i smanjenjem socijalnih rashoda (Jovićević, 2021).

Slična situacija primetna je i u javnom sektoru, što se može uočiti putem raznih ograničenja koja su sprovedena. Poslednjih godina u brojnim literaturama izvršena je kritika socijalnih javnih preduzeća iz zemalja Evropske unije i SAD, a u pogledu pružanja javnih usluga. Veliki broj preduzeća osnovana su na osnovu socijalnih potreba, iz

dobročinstva, a radi pružanja pomoći određenoj grupi ljudi. Pomenuta preduzeća su izvan dometa državnih usluga i uticaja državnih organa. Kroz razna ugovaranja sa državom npr. angažovanje spoljnih saradnika za rad na određenim poslovima u javnom sektoru, socijalna preduzeća postala su značajnija. Poslednjih godina primetno je da su se tržišta proširila u pogledu pružanja socijalnih usluga i da je uloga socijalnih preduzeća, kako profitnih tako i neprofitnih, sve više zastupljenija na tržištu(Saridakis et al., 2018).

Socijalna preduzeća se osnivaju sa različitom organizacionom strukturom i u različitim geografskim područjima i nemaju regulisan pravni status, već proizvoljan. To znači da organizaciona struktura socijalnog preduzeća nije povezana sa njegovim pravnim statusom. U većini država osnivanje i rad socijalnih preduzeća nisu uređeni zakonskim propisima i odredbama. Socijalna preduzeća smatraju se neprofitnim organizacijama. Sprovođenjem aktivnosti za stvaranje prihoda, socijalna preduzeća povećavaju rizik gubitka statusa neprofitne organizacije(Andersson & Self, 2015). Za razliku od većine država koje nisu zakonski uredile osnivanje i rad socijalnih preduzeća, manji broj država je posebnim poreskim zakonskim odredbama uredio pitanja koja se tiču socijalnog preduzeća.

Uređenje neke oblasti zakonskim odredbama je složeno i zavisi od geografskog područja funkcionisanja navedene oblasti. Socijalna preduzeća se zakonski uređuju u skladu sa državom u kojoj se osnivaju i u kojoj posluju, a njihove aktivnosti regulišu se zakonskim odredbama prema:

- načinu i procentu korišćenja ostvarenih prihoda,
- izvoru nastanka prihoda (korisnici, javnost ili treće lice) i
- vrednošću ostvarenih prihoda.

Na nivou zemalja Evropske unije, krajem XIX i početkom XX veka primetno je zakonsko uređenje socijalnog preduzetništva i socijalne ekonomije. Godine 1989. osnovana je Jedinica za socijalnu ekonomiju u okviru Evropske komisije. Njen osnovni zadatak ogleda se u prepoznavanju potreba za međusobnu povezanost društvenih pojedinaca na internom tržištu Evropske unije, kroz

osnivanja raznih korporacija i udruženja. Jedinica za socijalnu ekonomiju je sredinom 2004. godine inkorporirana u Jedinicu B3 DG preduzeća (Zanatske radionice, mala preduzeća, kooperative i društva uzajamne zavisnosti) (Patrick et al., 2016). Njeni zadaci bili su usmereni na ostvarivanje sledećih ciljeva (Liang et al., 2018):

- pružanje centralne podrške socijalnim preduzećima,
- identifikovanje aktivnosti socijalnih preduzeća u sprovedenim programima Evropske komisije i
- uspostavljanje regulatornog okvira osnovanih korporacija i udruženja.

Razni vidovi političke moći, socijalne potrebe i trenutna ekonomska realnost u različitim državama, konstruisale su različite pravne regulatorne okvire socijalnog preduzeća. Regulatorni okviri se konstruišu u zavisnosti od načina funkcionisanja i trenutne situacije u kojoj se nalazi neka država. U daljem radu izloženi su opštiji primeri određene države, koji omogućavaju posmatranje socijalnog preduzeća kroz uspostavljen regulatorni okvir. Na ovaj način pruža se analiza praktičnog funkcionisanja socijalnog preduzeća u okviru granica uspostavljenog regulatornog okvira. U radu se takođe analizira poslovanje socijalnog preduzeća u širem društvenom kontekstu, njegova pripadnost državnom i društvenom sektoru, uz poseban osvrt na način usvajanja njegovih misija i zadataka.

Socijalno preduzetništvo na globalnom nivou

U zemljama Evrope socijalna preduzeća se oslanjaju na koncept udruživanja ili zadrugarstva. Slična situacija prisutna je i u SAD, gde se socijalna preduzeća oslanjaju na koncept neprofitnih organizacija. Međutim, može se reći da je u SAD, među najvažnijim faktorima jednog preduzeća ostvarenje tržišnog prihoda, bez obzira da li je preduzeće od socijalnog ili drugog značaja. Takođe veliki broj socijalnih preduzeća u SAD je orjentisan na rast demokratije u ekonomskim odnosima. Poređenjem organizacionih struktura zemalja Evrope i SAD, posebnu pažnju istraživačima socijalnog preduzetništva privlači način poslovanja socijalnih preduzeća u zemljama Evrope. Rezultat toga proističe iz činjenice

da SAD nemaju naročito poverenje u socijalna preduzeća, koja su tržišno usmerena, na rešavanje socijalnih problema i smanjenja broja i vrednosti socijalnih davanja. U zemljama Evrope, državna vlast ima za cilj da putem raznih demokratskih kontrola iskaže potrebu za većim stepenom demokratije kroz razne vidove udruženja. Takođe, državna vlast ima za cilj da putem raznih ograničenja raspodele dobiti, regulisanjem zakonskog okvira, državnim subvencijama i poreskim olakšicama podrži socijalno preduzeće.

U posmatranju međusobnih odnosa državne vlasti, zadruga, udruženja i inicijativa profitnih preduzeća, značajno je opisati njihove odnose i njihov uticaj na socijalno preduzeće. Za osnivanje i rad socijalnih preduzeća, neophodno je stvoriti uslove posredstvom raznih partnera, zakonskih propisa, politike i drugih smernica. Socijalna preduzeća posluju u okviru definisane politike na lokalnom nivou. Ukoliko nisu definisana na lokalnom nivou, ona traju u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama društva. Međutim, njihova delovanja na uticaj socijalne politike su uobičajena i ona najviši uticaj ostvaruju putem raznih mreža udruživanja, koalicije, alijanse i konzorcijuma. Na lokalnom i globalnom nivou, zahteva se uspostavljanje formalnog odnosa između različitih socijalnih preduzeća. Takođe odnosi se uspostavljaju i između lokalnih zajednica, političkih strana i neprofitnih organizacija. Među najznačajnijim prednostima osnivanja socijalnih preduzeća u Italiji, bilo je pokretanje novih inicijativa „spinoff“ (nasledno preduzeće) umesto razvoja i nadogradnje jednog ogromnog socijalnog preduzeća. Takođe značajnom prednošću smatra se i specijalizacija socijalnih preduzeća u pojedinim oblastima, grupisanje preduzeća u konzorcijume na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou.

Koalicija socijalnih preduzeća primetna je u Velikoj Britaniji i ona se definiše kao sklop socijalnih preduzeća i regionalnih i globalnih organizacija za podršku. Koalicija se može predstaviti kao podrška odlučivanju da je socijalno preduzeće pravi način funkcionisanja nekog preduzeća u kojem su njegovi članovi angažovani na promovisanju njegovih prednosti i primere dobre prakse putem medija i raznih kampanja. Njen osnovni zadatak je da pruži

mogućnost socijalnim preduzećima, da svoje dopunsko praktično znanje i iskustvo za poslovno iskorišćavanje učine dostupnim javnosti, da se povežu i da funkcionišu(Chen et al., 2015). Koalicija informiše javnost putem širokog spektra studije slučaja, raznih priručnika i materijala za obuku i bitne organe odlučivanja o dnevnom redu socijalnih preduzeća i njihove politike. Ona stalno implementira aktivnosti na unapređenju uslova za rad socijalnih preduzeća putem raznih aktivnosti savetovanja državnih organa, informisanja stejkholdera i preduzimanja početnih koraka u formulisanju društvenih mera. Putem političkih mera, utiče na svest državnih organa, zajednice i pojedinaca za osnivanje većeg broja socijalnih preduzeća. Sprovođenje političkih mera od strane koalicije, smatra se osnovnom idejom za stavljanje teme o osnivanju i radu socijalnog preduzeća na dnevnom redu razmatranja državnih organa.

Postojanjem CGM u Italiji i Koalicije u Velikoj Britaniji, doprinelo se unapređenju mnogobrojnih aktivnosti i razvoju stručnosti osnivanja i rada socijalnih preduzeća. Sistem formiranja socijalnih preduzeća dobio je upravljačku, stratešku, savetodavnu, poslovnu i obrazovanu funkciju. Takođe doprinelo se razvoju socijalnog preduzetništva u vidu omogućavanja da se organizuju obuke, izvrši specijalizacija ljudstva, organizuju radionice, sprovedu studentske posete i razmene i informiše javnost o prednostima socijalnih preduzeća kroz razne vidove promocija. Uloga CGM i Koalicije je izuzetno važna za razvijanje svesti kod stanovništva o postojanju socijalnog preduzeća, probleme koje ono rešava i kako doprinosi kroz rad javnom sistemu. Jedan od načina da se odrede budući pravci razvoja socijalnog preduzetništva je povezivanje pojedinačnih socijalnih preduzeća, njihovih aktivnosti, zadataka i planskih mera u jedan sistem.

Socijalno preduzetništvo u Republici Srbiji

Istraživanje o uticaju socijalnih preduzeća na ekonomiju u Republici Srbije sprovedli su Republički zavod za statistiku, SeCons grupa za razvojnu inicijativu (neprofitna organizacija) i Grupa 484 (nevladina organizacija). Oni su dali detaljan pregled socijalne ekonomije u Republici Srbije.

Na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku evidentirano je da na teritoriji Republike Srbije u 2020. godini posluje oko 1200 socijalnih preduzeća, u kojima je zaposleno oko 10500 lica. Najznačajnije oblike socijalnih preduzeća čine zadruge (oko 6000 zaposlenih) i udruženja građana (oko 1500 zaposlenih). Evidentiran je i manji broj drugih oblika socijalnih preduzeća i to: preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, agencije za razvoj, fondacije, poslovni inkubatori i spin-off preduzeća. Takođe skoro svako socijalno preduzeće pored redovno zaposlenih lica ima i lica angažovana na poslovima volontera i lica iz ugroženih grupa. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u 2020. godini ukupno je angažovano oko 24000 volontera za rad u socijalnim preduzećima. Najviše volontera angažovano je u udruženjima građana, preko 15000 volontera. U socijalnim preduzećima je u 2020. godini angažovano oko 2000 lica iz ugroženih grupa, od kojih je najviše zaposleno u preduzećima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom(Miletić i dr., 2021).

Socijalna preduzeća u Republici Srbije imaju dvostruku funkciju, odnosno preduzetničku i socijalnu funkciju. Anketiranjem određenih socijalnih preduzeća i socijalnih preduzetnika o njihovim ciljevima, došlo se do zaključka da su svi anketirani subjekti među svojim ciljevima naveli minimum jedan socijalni cilj. Anketiranje je sprovedeno od strane Republičkog zavoda za statistiku. Socijalni ciljevi kojima socijalna preduzeća najviše teže su ekonomski rast, veća stopa zaposlenosti i veći broj sprovedenih humanitarnih aktivnosti.

U zavisnosti od oblika organizovanja socijalnog preduzeća, razlikuju se i njegovi ciljevi. Zadruge imaju za cilj da jačaju svoju ekonomsku moć i da obezbede veću stopu zaposlenosti(Terzić, 2022). Udruženja imaju za cilj da omoguće da se broj humanitarnih akcija poveća i da se poveća učestalost obavljanja humanitarnih aktivnosti i događaja. Pored navedenih ciljeva, socijalna preduzeća u Republici Srbije teže za razvojem i edukacijom na lokalnom nivou, kao i za sprovođenjem dodatnih mera zaštite životne sredine i obezbeđivanjem osnovnih uslova za rad.

U 2008. godini (Mićović & Miletić, 2019) na teritoriji Republike Srbije sproveden je popis socijalnih preduzeća, na osnovu kojeg se vidi značajan rast u poređenju sa 2000. godinom, a u pogledu socijalne ekonomije i njenog razvoja. Popisom su prikupljeni podaci o godinama osnivanja socijalnih preduzeća, gde se utvrdilo da je skoro 50% preduzeća osnovano posle 2000. godine.

U istraživanju koje je imalo za cilj da ispita ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Republici Srbije, utvrđeni su očigledni primeri socijalnih preduzeća prema sledećem (Milosavljević i dr, 2019):

- „Nova perspektiva“ iz Pirota (zadruga)
- „Vivere“ iz Kragujevca (kooperacija)
- „Naša kuća“ iz Beograda (udruženje za pomoć osobama sa potrebom za posebnom podrškom)
- „Caritas“ iz Šapca (udruženje) i dr.

Takođe, držeći se projekta „Omogućavanje procvata i razvoja socijalnog preduzetništva za inovativna i inkluzivna društva“ u istraživanju došlo se do saznanja da u praksi postoji još mnogo socijalnih preduzeća koja najavljuju novu generacijsku promenu. U okviru ovog projekta, socijalna preduzeća su razvijena u različitim oblastima sa sposobnošću da svoju socijalnu delatnost vrše na nov i moderniji način. Sva socijalna preduzeća nove generacije imaju jednu zajedničku osobinu, odnosno težnju da budu ekonomsko održiva na duži rok i da samostalno odlučuju. Da bi tu težnju ispunila socijalna preduzeća moraju da imaju održivu socijalnu misiju, što im omogućava konstantno pružanje socijalnih usluga, pružanje pomoći posebnim grupama, koje nemaju značajne uticaje na društvene tokove i politička zbivanja, rešavanje pitanja od ekološkog značaja i kreiranje novih modela pružanja usluga.

Udruženje za pomoć osobama sa potrebom za posebnom podrškom „Naša kuća“ iz Beograda, je primer novog modela kreiranja socijalnog preduzeća. Udruženje je formirano od strane grupe roditelja dece sa potrebom za posebnom podrškom, a sa ciljem obezbeđivanja neophodnih uslova socijalne inkluzije. Prvobitno su u okviru udruženja pružane osnovne usluge, da bi se one kasnije

podelile na više podusluga, kako bi bile konkretno pružene određenom korisniku u meri usklađenoj njegovim potrebama.

Primer novog modela pružanja usluga pronalazi se u projektu „Kuhinja na točkovima“ koji je osnovan iz donacija u 2012. godini, a sa ciljem zaštite životne sredine i zapošljavanja mladih sa kognitivnim deficitima. Osnovna usluga koja se pružala ovim projektom je dostavljanje kvalitetnih i toplih obroka na kućne adrese i proizvodnja kartonske ambalaže. Proizvodnjom kartonske ambalaže omogućilo se drugim preduzećima širok asortiman izbora ambalaže i njihova dostupnost na tržištu (Miljković, 2022). Takođe uslugama dostavljanja obroka na kućne adrese licima kojima je potrebna ishrana i koji ne mogu sami sebi da obezbede obrok, podigao se nivo kvaliteta života tih osoba. Rekapitulacijom uspešnosti ovakog načina poslovanja tokom vremena uviđa se da su navedene usluge u stalnom rastu. Veruje se da uspešnom načinu poslovanja ovog socijalnog preduzeća dodatno doprinosi podrška od strane javnog mnjenja.

Rešavanje problema određenih grupa ljudi odnosno marginalizovanih grupa, koji nemaju značajan uticaj na društvene tokove i politička zbivanja, uređeno je osnivanjem i radom organizacije Liceulice. Organizacija je osnovana 2010. godine i ona sprovodi neposrednu podršku navedenih grupa, kroz praktične aktivnosti. Na taj način se navedena grupa ljudi uključuje sve više i više u razne ekonomske, kulturne i socijalne programe koji se realizuju putem aktivnosti. Jedna od naprimećenijih aktivnosti je izdavanje magazine Liceulice i njegova distribucija na ulično tržište putem navedene grupe ljudi. Navedena grupa ljudi se na taj način smatraju prodavcima, koji zarađuju oko 50% svakog prodatog magazine (Lepojević & Samardžić, 2022).

Poslednjih godina veliki broj socijalnih preduzeća osnovan je na temelju brige o ekologiji i zelene ekonomije. To je područje u kome postoji mogućnost za osnivanjem ovakvog vida preduzeća. Godine 2010. osnovano je udruženje građana Eko Bag, sa ciljem izrađivanja unikatnih torbi od recikliranih folija sa bilborda. Osnivanjem ovog udruženja u radni odnos se na neodređeno vreme zaposlio relativno veliki broj žena. Ubrzo nakon toga, 2011. godine

osnovana je i kompanija Strawberry Energy, a sa ciljem unapređenja zelene ekonomije, razvijanja novih tehnologija, unapređenja kvaliteta života i očuvanja životne sredine. Među najpoznatijim projektima ove kompanije je proizvodnja solarnih punjača za mobilne telefone. Iste godine osnovana je i zanatska radionica Bio Idea, u okviru oblasti socijalna franšiza. Osnovna svrha ove zanatske radionice je proizvodnja sapuna od prirodnih sirovina bez sintetičkih konzervansa, aditiva i boja. Bio Idea u okviru svojih programa sprovodi i besplatni program obuke proizvodnje navedenih sapuna vulnerabilnim grupama ljudi.

Godine 2014. potpisana je Beogradska deklaracija o razvoju socijalnog preduzetništva od strane nevladinih organizacija Zapadnog Balkana i Turske. Beogradska deklaracija doprinosi da u oblasti socijalnog preduzetništva učešće nevladinih organizacija sve više bude zastupljenije. Ona doprinosi ekonomskom i socijalnom razvoju nevladinog sektora i pruža detaljne smernice za njegovo implementiranje. Od potencijalne ravnoteže između vizije socijalnih preduzeća i njihovih izazova zavisi pravac njihovog daljeg razvoja. Vizija socijalnih preduzeća se formira na početku poslovanja i zavisi od velikog broja podsticajnih faktora, od kojih su najvažniji istorijski razvoj preduzeća, svrha njegovog postojanja u socijalne svrhe, stepen uticaja preduzeća u javnosti i njegova izloženost pritiscima spoljnih politika Evropske unije. Pritisak Evropske unije sastoji se u promovisanju važnih oblasti socijalnog preduzetništva, pružanju donacija i finansiranju projekata za razvoj ovih oblasti. Na taj način socijalnim preduzećima u Republici Srbije se daje značajni motivacioni factor(Papić, 2022).

Republika Srbije kao kulturno istorijska država, vrednovanje socijalnog preduzeća vrši na osnovi motiva i funkcije preduzeća. Udruženja za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa potrebom za posebnom podrškom i određena iskustva poljoprivrednih zadruga predstavljaju primere dobre prakse koja se može koristiti u budućnosti. Pored prednosti, istorijski faktor ima i negativne nuspojave.

Ograničavanje i onemogućavanje korišćenja socijalnih podsticaja u jednom društvu od strane države, s jedne strane, i stvaranje navike

u istom društvu za konstantnim korišćenjem tih podsticaja i njihov neprikidni rast, s druge strane, nameće se potreba na nivou društva da svoje navike za socijalnim podsticajima zadovolje na neki drugi način. To dovodi do samoorganizovanja pojedinaca i društvenih grupa u socijalna preduzeća i razvijanje svesti svakom pojedincu o neophodnosti uključivanja u socijalne probleme društva.

Socijalna preduzeća su u Republici Srbije izložena mnogobrojnim faktorima, koji delimično ili u potpunosti onemogućavaju njihovo osnivanje, rad i razvoj (Pavlović i dr., 2021). Najvažnijim faktorima smatraju se istorijska kultura socijalnog preduzetništva, pravni status, način finansiranja i održivost socijalnih preduzeća.

Istorijska kultura socijalnog preduzetništva odnosi se na istorijsko nasleđe socijalnog preduzeća, koje se vezuje za neko društveno preduzeće u prošlosti. Kako se ne bi negativno odrazilo na socijalni status sadašnjeg socijalnog preduzeća, potrebno je jasno definisati na koje oblasti i na koja preduzeća u prošlosti se to istorijsko nasleđe odnosi (Bakić, 2019).

Pravni status predstavlja pravno uređenje oblasti socijalnog preduzetništva, uz adekvatan pristup i analizu svih relevantnih elemenata. Da bi se usvojio Zakon o socijalnom preduzetništvu, neophodno je prvo postaviti takav cilj u određenom roku. U Republici Srbije je 2014. godine predložen zakonski okvir, koji je naišao na otpor pojedinaca, društvenih grupa i nevladinih organizacija. Tom procesu je prethodio nedostatak šire konsultacije javnosti, nedovoljno uključivanje državnih sektora, socijalnih preduzetnika i stejkholdera socijalnih preduzeća i njihovo međusobno sučeljavanje (Hemed, 2022).

Način finansiranja socijalnih preduzeća je otežan, jer isti nije uređen adekvatnim opcijama finansiranja. Pored toga u Republici Srbiji zabranjene su kreditne zajednice ili slični oblici finansijskih kooperacija. Na taj način sve bankarske institucije imaju negativan odnos prema socijalnim preduzetnicima i svim drugim preduzećima osnovanim u socijalne svrhe.

Nijedno socijalno preduzeće nema održivo poslovanje na dugi rok, kako zbog nedovoljne finansijske podrške, tako i zbog nedostatka

određenih poslovnih veština, veština tržišne komunikacije i brendiranja proizvoda. Odživost takvog preduzeća postiže se učestalijim pregovorima sa državnim organima, udruženjima, kooperacijama i nevladinim organizacijama.

Zaključak

Prosperitet socijalnog preduzetništva u Srbiji primarno zavisi od pristupa sistema. Ovaj pristup podrazumeva sistematsko i sveobuhvatno sprovođenje određenih mera i postupaka postepeno uz dinamičan karakter vođenja. Iz ovoga proizilazi da je veoma važno uspostaviti najviši mogući nivo kooperativne saradnje između ministarstva i sektora socijalnih preduzeća. Uzajama povezanost ministarstva i sektora socijalnih preduzeća treba da omogući uslove za nadogradnju pravnih okvira i zakona o socijalnim preduzećima. Formulacija pravnih okvira i zakona podrazumevala bi rad na obradi konkretnih akcionih planova socijalnih preduzeća kao početnih koraka u cilju unapređenja privrednog razvoja socijalnog preduzetništva.

Posebna pažnja u izradi plana za podsticaj privrednog razvoja socijalnog preduzetništva bi trebala da se posveti izradi finansijskog plana. Ovaj finansijski plan bi trebao biti aktivan u svim fazama socijalnog preduzetništva, kroz primenu određenih finansijskih mera i postupaka. Primena određenih finansijskih instrumentacija tokom rada socijalnog preduzeća podrazumevala bi dobro poznavanje svake faze pomaka tokom privrednog rasta i razvoja.

Baza privrednog razvoja socijalnog preduzetništva ogleda se u stvaranju povoljnih uslova podrške od strane državnog sistema i javnog mnjenja. Stvaranjem uslova za pozitivno poslovanje pružanjem temeljne podrške, sprovođenjem finansijskih instrumentacija, mera i postupaka uz dinamičan karakter privrede, obezbeđuje se prosperitet socijalnog preduzetništva. Ovim postupcima pospešuje se i motivisanost socijalnog preduzetnika da unapređuje i ulaže u svaku fazu svog poslovanja.

Na osnovu svega navedenog, ističemo da uspešno socijalno preduzetništvo podrazumeva decenijsko ulaganje trosmernog

karaktera. Trosmerni karakter karakteriše prožimanje državnog sistema kroz primenu određenih mera i postupaka za pospešivanje privrednog razvoja preduzeća, motivisanost i ulaganje socijalnog preduzetnika u njegov rad i konstantnu podršku od javnog mnjenja. Izgradnjom komunikacionih kanala između ovih faktora privrednog razvoja postiže se siguran privredni rast socijalnog preduzetništva u Srbiji.

Literatura

1. Andersson, F. O., & Self, W. (2015). The social-entrepreneurship advantage: An experimental study of social entrepreneurship and perceptions of nonprofit effectiveness. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26, 2718–2732. <https://doi.org/10.1007/s11266-014-9543-1>
2. Avakumović, J., Tešić, R., & Karić, D. (2021). Menadžment tranzicionim procesima u funkciji održivog razvoja. *Održivi razvoj*, 3(1), 7-16. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2101007A>
3. Bakić, S. (2019). Tržište kapitala u Srbiji. *Oditor*, 5(3), 53-64. <https://doi.org/10.5937/Oditor1903053B>
4. Belas, J., Gavurova, B., Schonfeld, J., Zvarikova, K., & Kacerauskas, T. (2017). Social and economic factors affecting the entrepreneurial intention of university students. *Transformations in Business & Economics*, 16(3 (42)), 220–239.
5. Miljković, M., (2022). Javni dug kao instrument fiskalne ravnoteže. *Revija Prava Javnog Sektora*, 1(1), 45–63.
6. Hemed, R. I., (2022). Normative arrangement of financial innovations in banking. *Finansijski Savetnik*, 27(1), 25–64.
7. Chen, S., Hsiao, H., Chang, J., Chou, C., Chen, C., & Shen, C. (2015). Can the entrepreneurship course improve the entrepreneurial intentions of students? *International Entrepreneurship and Management Journal*, 11(3), 557–569. <https://doi.org/10.1007/s11365-013-0293-0>
8. Fern´andez Guadaño, J. (2015). Employee-owned firms: A labour model with potential? *Transformations in Business and Economics*, 14(2), 191–203.
9. Guzman, C., Santos, F. J., & Barroso, M. D. (2019). Cooperative essence and entrepreneurial quality: A comparative contextual

- analysis. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 91(1), 95–118. <https://doi.org/10.1111/apce.12257>
10. Jovičević, P. (2021). Budžetski suficit u Republici Srbiji, *Finansijski Savetnik*, 26(1), 25–36.
 11. Lepojević, E., & Samardžić, N. (2022). Ekološko preduzetništvo i održivi razvoj. *Održivi razvoj*, 4(1), 7-17. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2201007L>
 12. Liang, J., Wang, H., & Lazear, E. P. (2018). Demographics and entrepreneurship. *Journal of Political Economy*, 126, 140–196.
 13. Miletić, A., Trajković, S., & Mrdak, G. (2021). Uticaj strateškog opredeljenja na odnos između upravljanja inovacionim portfoliom i uspeha. *Oditor*, 7(1), 165-194. <https://doi.org/10.5937/Oditor2101165M>
 14. Mićović, S., & Miletić, J. (2019). Poslovni subjekt kao osnova održivosti razvoja. *Održivi razvoj*, 1(1), 43-51. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz1901043Mž>
 15. Milosavljević, S., Pantelejić, Đ., & Međedović, D. (2019). Primena i mogućnost unapređenja ekonomskih činilaca u realizaciji održivog razvoja. *Održivi razvoj*, 1(1), 7-16. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz1901007M>
 16. Miralles, F., Giones, F., & Riverola, C. (2016). Evaluating the impact of prior experience in entrepreneurial intention. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 12, 791–813. <https://doi.org/10.1007/s11365-015-0365-4>
 17. Papić, R. (2022). Rural development policy on areas with natural constraints in the Republic of Serbia. *Ekonomika poljoprivrede*, 69(1), 75-89. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2201075P>
 18. Patrick, C., Stephens, H., & Weinstein, A. (2016). Where are all the self-employed women? Push and pull factors influencing female labor market decisions. *Small Business Economics*, 46, 365–390. <https://doi.org/10.1007/s11187-015-9697-2>
 19. Pavlović, M. M., Popović, J., & Turnjanin, D. (2021). Razvoj malih i srednjih preduzeća u Srbiji. *Oditor*, 7(2), 47-64. <https://doi.org/10.5937/Oditor2102047P>
 20. Saridakis, G., Mohammed, A. M., García-Iglesias, J. M., & Muñoz-Torres, R. I. (2018). Economy and divorces: Their impact over

- time on the self-employment rates in Spain. *Journal of Family and Economic Issues*, 39, 422–435. <https://doi.org/10.1007/s10834-018-9575-6>
21. Terzić, B. (2022). Pravna priroda kreditnih naknada - sažeta uporedna razmatranja. *Pravo i privreda*, 60(3), 499-532. https://doi.org/10.55836/PiP_22305A
22. Terjesen, S., Hessels, J., & Li, D. (2016). Comparative international entrepreneurship: A review and research agenda. *Journal of Management*, 42(1), 299–344. <https://doi.org/10.1177/0149206313486259>

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF THE MODERN ECONOMY

Abstract

Social entrepreneurship is an important factor in identifying and solving issues of social importance. In the conditions of the modern economy, he presents himself as a social initiator or creator of social innovation. Social entrepreneurship modernizes the following social branches: environment, social protection, health, education and development of entrepreneurship. Continuous implementation of existing systems and their addition with new solutions is carried out by establishing and developing social entrepreneurship, with the aim of creating a sustainable position for creating social values. Social and professional implementation of employees in the company and bringing employees to a position that is harmful for them, represents one of the basic characteristics of created social values.

Keywords: *social entrepreneurship, social associations, innovative technologies and business sustainability.*

Datum prijema / Date of arrival: 07.05.2022.

Datum prihvatanja / Accepted date: 03.07.2022.